

1.2 Ідеальна основа інтеграції особистісних інтересів та загальнолюдських цінностей

Ідея інтеграції різних цінностей багаторазово декларується чи то у формі пошуку єдиної національної ідеї, чи то у формі утвердження специфіки українського менталітету. Але при цьому чітко не визначаються теоретичні основи інтеграції. Як правило, акцент робиться на тому, що саме утвердження державної незалежності України в остаточному підсумку приведе до консолідації суперечливих сил і тенденцій. Незадоволеність викликає стихійність цього процесу, який, в крайньому разі, регламентується розробленням комплексу різних програм переважно в галузі освіти (програма «Просвіта») та охорони здоров'я («Боротьба із СНІДом»), які виступають конкретними формами вираження суспільного ідеалу. Однак, ці програми виявляються скороминучими, і протягом кількох років викривається їх недостатність, оскільки вони створюються як програми «гасіння пожежі» і при їх опрацюванні не було достатньо

розроблено глибокої теоретичної основи. Якщо в основу такої програми і була покладена яка-небудь соціологічна концепція, то вона носила спеціально соціологічний характер, що в остаточному підсумку призводило до виявлення обмеженості такого підходу. Творчий потенціал спеціально соціологічних теорій недостатній для інтеграції загальнолюдських цінностей в українському менталітеті, у всякому разі, в двох аспектах: по-перше, такі теорії недостатньо гуманістичні, оскільки в належній мірі не враховують, що у людства в наш час загальна доля і що загальнолюдські цінності та ідеали повинні вийти на перше місце і стати визначальним чинником у практичній і пізнавальній діяльності людини; по-друге, вони не мають глибокої теоретичної основи, яка визначає їх межі та перспективи, і не включають механізми змін предметних галузей, які їх породили. Теоретичні системи в теперішній час за вищим рівнем їх розвитку можуть бути диференційовані на два основних типи: на аксіоматичні теорії і на діалектико-логічні теоретичні побудови. Найбільш яскравим проявом аксіоматичного типу теорії служать логічні, математичні концепції, а діалектико-логічного - виступають «Наука логіки» Г.-В.-Ф. Гегеля, яка на матеріалістичній основі була якісно перетворена в «Капіталі» К. Маркса. Ці два типи теорії розрізняються як за способом завдання «початку» теорії, так і за принципом розгортання «початку» у послідовність більш конкретних положень. Слід відмітити, що аксіоматичний тип теорії неоднорідний, він диференціюється на три види: змістовну, напівформальну і формальну теоретичні системи. Зразками змістовних аксіоматичних систем виступають «Початки» Евкліда та «Математичні початки натуральної філософії» І. Ньютона. Необхідно вказати, що, по суті, з точки зору логічної структури, теоретична система І. Ньютона мало чим відрізняється від «Початків» Евкліда. В якості відзначної характеристики можна відмітити лише те, що І. Ньютон, сформулювавши ту чи іншу теорему і провівши її дедуктивний доказ, вказує на ті експериментальні ситуації, де це формулювання набуває свого підтвердження. В теоретичній системі І. Ньютона передбачається аксіоматика Евкліда, але в ній явно виражене те,

що відноситься до фізичного пізнання, хоча, по суті, це є аксіоми, із яких він потім виводить всі подальші положення. На рівні напівформальної аксіоматичної системи таке емпіричне підтвердження вже не вимагається. Напівформальна аксіоматична система була розроблена Д. Гільбертом в його праці «Основи математики» (1899 р.). Аксіоматика напівформальної системи відрізняється від змістовної аксіоматичної системи тим, що в ній немає визначень вихідних понять. Праця Д. Гільберта починається на відміну від праці Евкліда тим, що в ній просто робиться свого роду декларація: будемо розглядати речі трьох родів (точки, прямі, площини). А далі йдуть аксіоми. На рівні формальної аксіоматичної системи сприймається символічний запис тих предметів, якими оперують в цій теорії, але більш витончено - якщо в змістовній і в напівформальній аксіоматичних системах явно не було задано логіки розгортання аксіоматики у похідні положення, то тут формалізується і сама логіка. Класичним зразком формалізованої аксіоматичної системи виступає алгебра висловлювань. Історичний розвиток різних видів аксіоматичних систем все більше виявляє свою нездатність виразити зміст соціологічної теорії, а тим більше відобразити її творчий характер. Для того, щоб нова соціологічна теорія була більш продуктивною основою інтеграції різного роду загальнолюдських цінностей, в гранично широкому сенсі цього слова, вона повинна у визначення своєї предметної царини (у визначення «початку» теорії) експліцитно ввести людський фактор, а логіка розгортання її змісту повинна бути діалектичною. Нова соціологічна теорія являє собою діалектикологічний тип теорії, мається на увазі, що і процес її застосування, взаємозв'язок цієї теорії з її інтерпретаціями носить діалектичний характер. Сутнісним компонентом предметної царини теорії, що розглядається, є гуманізм. Історичний аналіз переконує в тому, що він простежується в усіх соціальних утопіях, визначає різноманітність сучасних течій гуманізму, орієнтує їх спрямованість на утвердження загальнолюдських цінностей у повсякденному житті окремої людини. Дослідження гуманізму показує, що він сам є внутрішньо суперечливим, тому що при ут-

верженні пріоритету загальнолюдських цінностей вони, вільно чи невільно, передбачають підкорення собі, в певній мірі, інтересів націй, окремих соціальних груп, а також і інтересів особистості, індивідуальності. Виходить так, що загальнолюдські цінності в своєму прагненні максимально поширити гуманізм у відносинах між людьми в певній мірі набувають антигуманного характеру по відношенню до окремої особистості, що втілюється в системі різних соціальних заборон і суворо регламентованих нормах суспільної поведінки. Аналіз поняття гуманізму і його інтерпретація з позицій окремої людини розкриває, що гуманізм в такому випадку виступає, в першу чергу, як характеристика відношення даної особистості, індивіда до інших людей, до тих, з ким вона спілкується в процесі своєї життєдіяльності. Однак, оскільки людина подвійна за своєю природою, то це відношення її до інших людей може бути обернене нею і на себе. Іншими словами, виникає необхідність ввести поняття «самогуманізм», тобто наскільки гуманно людина ставиться сама до себе. Самогуманізм в сутності відрізняється від егоїзму, який ставить свої власні інтереси вище інтересів інших. Самогуманізм же виражає відношення людини з позиції загальнолюдських цінностей до самої себе, є оцінкою відповідності цим цінностям всього комплексу способу життя окремої людини без перешкод інтересам інших людей. Самогуманізація виступає як звернення зовнішнього відношення особистості до інших людей - до самої себе як до роздвоєної людини на основі оцінних характеристик (добро - зло, справедливість - несправедливість і т.і.), які вона застосовує як до себе, так і до інших людей. Таким чином, якщо розглядати проблему гуманізму і загальнолюдських цінностей з точки зору співвідношення їх граничних масштабів, то до них необхідно підходити з позицій самогуманізму. Протиріччя між загальнолюдськими цінностями і самогуманізмом є одним з найголовніших факторів визначення конкретних шляхів гуманізації сучасного соціального та індивідуального буття. Важливо підкреслити, що при визначенні початку нової соціологічної теорії беруться внутрішньо притаманні сучасному гуманізму діалектичні проти-

річчя, а потім здійснюється їх розв'язання у відповідності з логікою розгортання його внутрішнього змісту. Це по суті є розробленням діалектико-логічного типу теорії з урахуванням творчого характеру соціальної діяльності. Побудова такої теорії повинна здійснюватися за допомогою розгортання системи категорій, що характеризують проблему творчого гуманізму, який по суті має соціальну природу, так як сутність людини складає сукупність суспільних відносин, які в найбільш повній і глибокій формі виражаються в соціологічній теорії. Ця теорія покликана не просто служити основою відтворення раніше досягнутого рівня розвитку, а орієнтувати особистість на здійснення творчого процесу, створення нових цінностей, розв'язуючи протиріччя в життєдіяльності людського суспільства між особистісним інтересом і загальнолюдськими цінностями.